Polivalența la nivel lexical. Un caz: v. rom. *a ținea*[*]

DE
Alexandru GAFTON

1. Spre deosebire de alte limbi indoeuropene, germanice, precum germana, engleza, sau romanice, precum franceza, italiana, portugheza, limba română nu prezintă disponibilități remarcabile către îmbogățirea nivelului lexical-semantic prin acumulare de material lexical. În comparație cu limbile menționate, limba română are un număr de unități lexicale destul de mic. Cu toate acestea, însă, capacitățile ei de a cuprinde şi exprima varietatea de sensuri pe care limbile de comparație o dețin nu scad nicidecum proporțional. În esență, problema necesității de a reda în mod nuanțat realitatea, în sensul cel mai larg, precum şi raporturile din sînul acesteia, a fost rezolvată de către diferitele limbi în două modalități.

Într-un caz, fiecare element lexical are a semnifica unul, două sau mai multe sensuri, dar în număr cît mai redus. Chiar dacă nu la maximum, în acest caz bogăția semantică este reflectată de inventarul de unități lexicale. Firește, constatarea aceasta nu are o valoare absolută. Chiar în limbile germanice mai sus menționate, există numeroase elemente lexicale ce cunosc o pletoră de sensuri. Respectivele situații, însă, sînt copleşite de cele în care o sferă conceptuală este împărțită cu finețe şi strictețe de mai multe elemente lexicale, şi chiar de cazul în care nuanțele de sens ale cîte unui concept sînt – la fel de fin şi de riguros – partajate între mai multe elemente lexicale. Felul în care s-au edificat aceste limbi, aşadar, a condus la un soi de echilibrare numerică între unitățile formale şi cele de conținut ale compartimentului lexical. Nu se poate spune că este vorba despre o modalitate propriu-zisă de rezolvare a problemei ridicate de relația dintre cuvînt şi sens. Mai degrabă – pe fondul unei apetențe pentru împrumutul de material lexical – este vorba despre o capacitate sporită de a decela, în cadrul realității, o multitudine de sensuri şi nuanțe, date de o varietate de cauze. Dintre acestea din urmă merită specificate: felul în care este observată, percepută şi gîndită realitatea, caracteristicile de exprimare a realității de către respectiva limbă, modalitățile particulare de construcție şi diferențiere a contextelor, felurite cerințe de natură (socio)lingvistică, comportamentală etc.–, combinată cu o anumită concepție asupra felului în care se organizează limba, în relație cu realitatea, ca instrument de exprimare a realității.

Fără a putea vorbi – nici în această situație – de tipuri pure, adică despre o centrare exclusivă a unei limbi pe un anumit procedeu, în celălalt caz, des întîlnit este ca un număr ridicat de sensuri să fie exprimat printr-un număr disproporționat de mic de elemente lexicale. Cu toate acestea, este de menționat că nu este mereu vorba despre o situație dată în mod exclusiv de realitatea paradigmatică. Uneori, cuvintele au, în mod virtual, toate sensurile pe care sînt capabile să le poarte, Alteori, însă, acestea nu se dezvoltă decît prin trecerea lor pe axa sintagmatică, în funcție de context, de uzuri etc. În general, nu se poate susține că acest al doilea tip este dat de o capacitate redusă (comparativ cu precedentul) de a conceptualiza, ori de a pătrunde şi discerne sensuri şi nuanțe, de a observa, cuprinde şi exprima realitatea în modalități analitice. Mai uşor s-ar putea susține că, în general, este vorba despre o dezvoltare preponderentă a capacităților (logice şi lingvistice) de a privi şi exprima realitatea la modul sintetic. În acest fel, ceea ce, în cazul limbilor primului tip, apare şi este exprimat în mod diferențiat, segregarea operînd şi ajungînd pînă la elementele cele mai fine ale realității - fără ca în cel de-al doilea caz să scape percepției - este văzut în mod organic unitar sau preznetînd diferențe nu atît de semnificative încît sa merite a fi evidențiate în mod curent[1].

Astfel, fără a susține existența a două tipuri net distincte, lipsite de modalități comune, putem constata că, în linii generale, avem a face cu două tipuri în care modalitățile preponderente de organizare a nivelului lexical-semantic se orînduiesc în funcție de perspectiva analitică, respectiv sintetică în care realitatea este filtrată şi exprimată la nivelul compartimentului lexical-semantic. În primul caz predomină o relație relativ echilibrată între elementul lexical şi sensurile pe care acesta le

[*] Studiu publicat în „Analele Ştiințifice ale Universității «Alexandru Ioan Cuza», din Iaşi", seria III. Lingvistică, t. LIII, volum omagial Vasile Arvinte, (2007), p. 37-50.

[1] Firește, aici avem a face cu un caz în care modalitățile de a percepe, înțelege şi de a „utiliza" realitatea impun limbii modalități de exprimare în concordanță cu felul în care a fost filtrată, înțeleasă şi este „practicată" respectiva realitate.

BDD-A9900 © 2007 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:45 UTC)

poartă. În celălalt, elementul lexical se poate încărca cu mai multe sensuri. Cu toate aceste, trebuie observată o caracteristică a celor două tipuri. În cazul limbii engleze sau al celei germane, spre exemplu, este posibil ca un cuvînt să aibă mai multe sensuri. În această situaţie, în mod obişnuit, între respectivele sensuri, nu există neapărat vreo relaţie, uneori, acestea neavînd vreo legătură evidentă pentru vorbitor. Cuvîntul poate, aşadar, purta, şi în acele limbi, mai multe sensuri, dar, de regulă, distincte. În cazul limbii române, nuanţele sau sensurile sînt, de regulă, relaţionate sau măcar apropiate.

O remarcă importantă de referă la o cauză importantă a comportamentelor care conduc la această situaţie. Limbile primului tip au o capacitate ridicată de a împrumuta material lexical, precum şi de a-l crea, prin mijloace proprii. Acestea prezintă o evidentă tendinţă de a îmbogăţire a inventarului de unităţi lexicale. Limbile precum româna nu se arată dispuse să se încarce cu material lexical. În schimb manifestă o bogăţie de procedee cu efecte semantice (generalizare, restrîngere, înnobilare, degradare de sens, metaforizare, calc semantic etc.) prin care – într-un mod mai direct şi mai economic, poate – necesităţile unei comunicări complexe sînt satisfăcute.

2. Plecînd de la aceste consideraţii, în cele ce urmează vom încerca să observăm situaţia, în limba română, a urmaşului lat. *teneo*, *-ēre*, care a generat v. rom *a ţinea*. Luînd în discuţie situaţii care apar în unele texte din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, vom analiza valorile şi nuanţele semantice cu care respectivul cuvînt apare, spre a putea înţelege felul în care acestea se dezvoltă, se distribuie şi funcţionează la nivelul respectivelor uzuri.

În limba latină[2], verbul *teneo*, *-ēre* putea fi utilizat cu mai multe sensuri şi nuanţe de sens, foarte apropiate. Astfel, plecînd de la sensul său de bază, ‘a ţine’ (cu ideea de continuitate) şi în sens absolut ‘a dura’, ‘a persista’, *teneo* putea fi utilizat cu sensuri precum: ‘a poseda’, ‘a ocupa’, ‘a opri’, ‘a reţine’, ‘a păstra în minte’, ‘a-şi aminti’, ‘a înţelege’, ‘a şti’. Faptul nu este unul excepţional, aceasta fiind o caracteristică ocurentă în majoritatea limbilor. Posibilitatea de a utiliza – cel mai adesea metaforic sau pe baza unei imagini, ori a unei relaţionări oarecare – un termen într-un anumit context, aduce cu sine tinctuarea acelui termen cu nuanţele şi valorile pe care respectivul context le necesită, solicită sau impune. Relaţia sintagmatică dintre termeni, faptul că un element lexical poate participa la un context înseamnă nu doar că acesta îşi va impune conţinutul acelui context, ci şi că este necesar ca respectivului context să i se îndeplinească cerinţele[3]. Alături de acestea, însă, şi de formele generate de această bază prin derivare, latina produce mai multe compuse, printre care: *abstineo* ‘a se ţine deoparte’, ‘a se abţine’, *attineo* ‘a atinge’, ‘a ţine’, ‘a reţine’, *contineo* ‘a conţine’, ‘care se abţine’, ‘continent’, *continuo* ‘a continua’, *detineo* ‘a deţine’, *distineo* ‘a ţine departe’, ‘a ţine’, ‘a ocupa’, ‘a fi în posesie’, ‘a păstra’, ‘a cîştiga’, ‘a proba, a demonstra’, *pertineo* ‘a atinge, a obţine, a privi’, *appertineo* ‘a aparţine’, *retineo* ‘reţine’. Acest procedeu este curent în diferitele limbi indoeuropene: pe o anumită bază, cu ajutorul unor elemente (modalizatori, nuanţatori), plecînd de la diferitele sensuri ale termenului, se produc felurite „torsiuni” care au ca urmare apariţia – în consecinţă şi relativ proporţional – a unor noi sensuri şi nuanţe de sens.

Cum vom observa în cele ce urmează, în limba română lucrurile se petrec altfel. Aici nu se mai încarcă lexicul cu noi unităţi (fie şi create prin aglutinarea unor particule pe baza dată), sistemul lăsînd povara pe vorbitor, care îşi măreşte astfel anumite libertăţi (firește, cu propriile constrîngeri), unde subînţelegerile, ambiguităţile şi chiar inconvenientul neînţelegerii pîndesc exprimările în care nuanţele şi sensurile se întretaie, se completează, se multiplică şi îmbogăţesc într-o modalitate de manifestare a principiului economiei unde, într-un mod simplu se exprimă o multitudine de posibilităţi, sau în care fie şi numai savoarea dată de densitatea de sensuri care îmbogăţesc nu doar mesajul, ci şi contextele, justifică această cale de a concepe şi realiza comunicarea interumană.

---

[2] Vezi A. Ernout, A Meillet, *Dictionnaire etymologique de la langue latine. Histoire des mots*, Paris, 1932, s.v. *teneo*.

[3] De altfel, aceasta nu reprezintă decît o formă de manifestare, la acest nivel, a unui principiul fundamental, valabil în orice domeniu social: o entitate există cu adevărat pentru un sistem dat în măsura în care prezintă caracteristici diferenţiatoare şi individualizante în raport cu alte entităţi similare (caracteristici dotate cu funcţionalitate şi utilitate pentru sistem, însă) şi în măsura în care participă la respectivul sistem.

BDD-A9900 © 2007 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:45 UTC)

În limba română veche verbul *a ţinea*[4] se afla într-o astfel de situaţie. Plecînd de la sensul de bază – care apare şi în latină şi care nu necesită prea multe exemple: „Şi după aceasta văzuiu 4 îngeri stînd la ceale patru unghiuri ale pămîntului, *ţiind* ceale patru vînturi ale pămîntului ca să nu sufle vînt pre pămînt, nici preste mare, nici preste tot copaciul” (BB, *Apocalips*, 7, 1) –, dar care prezintă nuanţa, importantă, [+continuitate][5], se ajunge în mod firesc la ‘posesie’. Astfel, verbul putea să apară în contexte precum: „şi ceia ce cumpără, ca cînd n-ar *ţinea*” (BB, *1Cor*., 7, 30)[6]; „Ceşti păcătoşi, ce înmulţiră în veacu, *ţinură* bogăţie depreună” (PS.S B, 72, 12); „Nu mărturiseaşte schilearіul, adecă vameşul, carele *ţine* asupra lui lucrure domneşti cumpărate” (LEGI Munt., 86, 1-2); „Tot omul poate să-şi ia bucatele de la cela ce i le *ţine* şi i le socoteaşte” (LEGI Mold., 103, 25); „Nime den călugări *să* nu *ţie* al său, nice cal, nici stupi, nici altu dobitoc, nemică, nici arătură, nici din n-afară, nice dinlontru în mănăstire, nimică deosebi *să* nu *ţie*, fără numai înbrăcămente, şi chelşug ce va avea dentru răcodélia[7] sa *să ţie*” (DRH XIX, 150, 24-27) (primele două, ultima este la ‘a asigura traiul’), unde sensul este ‘a deţine, a poseda’, a stăpîni’.

Aceeaşi valoare este foarte uzitată cu referire la teritorii: „Şi i se împărţi împărăţiia în 10 părţi: unii *ţinea* Siriia şi Finichiia, alţii Răsăritul şi alţii Apusul” (MOXA, 19^{v}/9-20^{r}/2); „Acesta iaste moşteanul, veniţi să-l omorîm pre el şi *să ţinem* moştenirea lui” (BB, *Mt.*, 21, 38); „Veniţi să-l ucidem şi *să ţinem* ocina lui” (VARL, 203, 30); „Cela ce va ucide pre altul, carele *au fost ţiind* moşiile cuiva (...)” (LEGI Munt., 237, 33); „Derepţii vor *ţinea* pămîntul şi vor fi în veacul veacului spr-ins” (PS.C., 37, 29); „să fie volnici călug[ă]rii cu ace[a]st[ă] cartea a dumnii mele de *să ţie* satul lor Corzii cu tot hotarul şi cu toţi rum[ă]nii” (DRB 44, 8-9) sau la diferite tipuri de proprietăţi, inclusiv umane: „Deci dumnia-m[ea] încă am datu boerinului dumnii-mele Prăvului Log[ofăt] ca *să ţie* acestu rumăn Crăstiian şi cu toţ[i] feciorii lui, cum l-*au ţinut* şi până acum” (DRB 39, 15–17); „ce-au cumpărat tată-mieu marco Log[o]fet cu jupăneasa Oprina, eu *să ţiu* cu maştihă-[mea] Oprina den doao” (DRB 33, 5–7); „jupăneasei Catrinei, fata a lu Pană Vist[ier] (…) ca să fie volnică cu cartea domnii meale *să ţie* toat[ă] partea de ocină ce au avut de tată-său (…) şi cu rumănii, şi cu venitul căt se va aleage” (DRB 31, 2-7); „Îngăduit-au pre voia împăratului cum *să ţie* Ardealul cu nume de gobărnator, însă într-acest chip cum *să-l ţie* pîn în viiaţa domniii-lui” (DÎ 145, 3-5); „Iară vrăjbitoriul diavol învită pre Leon Iconoboreţul ereticul ce *ţînea* neharnic împărăţîia Ţarigradului, de o munciia” (VS, 104, 36-37).

De aici, se ajunge la enunţuri precum: „*Să* nu *ţie* neştine în casă altă muiare, fără mumă şi soră; cu aceaste feaţe să fugă de toată bănuiala” (LEGI Munt., 399, 32-33); „Avraam, Isac, Iacov şi alţi mulţi cum *au ţinut* muieri mai cîte multe de una” (PO, 8, 2-3); „Acesta Consta mainte era ginere lui Maximian, că-i *ţinea* o fată, anume Theo[d]ora” (MOXA, 54^{v}/6-7); „Şi o *ţinu* pre ea şi în pîntece luo şi născu făt” (BB, *Ex*., 2, 2); „Cine va apuca fata cu dă sila, acela să se afurisească şi să o ia *să* o *ţie*” (LEGI Munt., 395, 30); „episcopul sau preotul sau diaconul (...) de *vor ţinea* vreo muiare pre în casele lor şi să nu fie blagoslovit pre leage, acela *să* nu o *ţie*” (LEGI Munt., 80, 38-81, 1); „Împarte-să muiarea de bărbat cu voia ei şi fără ştirea giudeţului, cînd va fi bărbatul ei eretic şi pentru ce va meşterşugui să afle vreame să o poată omorî, (...) sau căce nu o *ţine* cumu să cade, sau nu o ocîrmeaşte bine, ce să dzice nu-i dă bucate să-i fie agiuns, sau nu-i face haine” (LEGI Mold., 123, 5-8). În toate aceste exemple este vorba tot despre un soi de posesie, chiar dacă cu referire la o persoană, şi anume la soţie[8]. În anumite medii, verbul *a ţine* încă se utilizează cu această valoare.

---

[4] Forma care decurge din lat *tenēre* este *ţinea*. Cum s-a întîmplat şi în latină (şi după cum încă se mai întîmplă şi astăzi în limba română), tendinţa ca verbele să migreze de la conjugarea a II-a la conjugarea a III-a a făcut ca v. rom. *ţinea* să devină *ţine*. Diferenţa formală, aşadar, produsă în diacronie şi ca urmare a unor tendinţe organice ale sistemului, nu are absolut nici o relevanţă pentru discuţia de faţă.

[5] Este semnificativ faptul că, în limba română, şi astăzi, atunci cînd actul de a ţine se referă la un interval de timp foarte limitat, se spune „ţine puţin obiectul acesta!”, precizare necesară. Cînd, însă, obiectul este dat sau cînd, cumva, el nu mai este luat înapoi (în cazul lipirii sale de un altul, spre exemplu), se utilizeaza doar „ţine!” (într-o formulă precum „ţine aşa!”, adverbul nu apare decît pentru a face o precizare care nu are legătură cu vremelnicia procesului).

[6] Vezi şi: „şi ceia ce se bucură, ca ceia ce nu se bucură, şi cumpărătorii, ca ceia ce-s *neţiindu*” (CB, 1Cor., 7, 30).

[7] Utilizînd ediţii de texte pentru a ilustra nişte situaţii la nivel semantic, indiferent de opinia noastra în ceea ce priveşte opţiunile respectivului editor în transcrierea textului, am respectat cu rigoare soluţiile editorului, inclusiv ortografice şi de punctuaţie, socotind că, date fiind finalităţile studiului nostru, aceasta era cea mai corectă cale de urmat.

[8] Uzul este de înţeles dacă ne raportăm la felul în care era organizată societatea şi în care se împărţeau rolurile în societate şi familie între cei doi soţi. Pe de o parte, soţia avea un statul social care o aşează în rîndul bunurilor pe care un bărbat le deţinea, pe de altă parte – după cum se observă, mai ales, din ultimul exemplu – îndatoririle soţului, văzut ca întreţinător al

BDD-A9900 © 2007 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:45 UTC)

Foarte apropiată, însă mai mult de statutul obiectelor este situația din: „Hotru să cheamă cela ce are mueri la casa lui de le *ține* pentru dobînda lui, carele-şi dau trupurile (...)” (LEGI Mold., 125, 10-11).

În afară de cazul în care se semnifică deținerea fizică a cuiva, precum în: „Pentru argintul ce era datoriu Ionathan, fratele tău, la treaba împărătească, pentru trebile care au avut, îl *ținem* pre el” (BB, *1Macabei*, 13, 15), unde este vorba despre prizonierat (în vederea unui schimb), sau în: „Că n-au cruțat Dumnezău îngerilor carii au greşit, ce i-au aruncat în beznă, legați cu lanțurile întunearicelor, *țiindu*-i spre păgubitură” (NTB, *2Petru*, 2, 4), sensul ‘a stăpîni’ se poate utiliza precum în: „Derept acia *țiru* ei trufă, pîră în cumplitu;” (PS.S B, 72, 6); „*Țînură*-mă durorile morției” (PS.C. 18, 5), unde este vorba despre o modalitate de posesie abstractă.

Deşi prezintă nuanțe, atît în planul realității, cît şi în cel lingvistic, situațiile de mai sus pot fi încadrate într-o clasă care ar avea ca nucleu semantic central ‘posesia’. Aceasta este o stare de permanență (fie şi atinsă de relativitatea universală) care decurge dintr-un act anterior: ‘reținerea, oprirea’, care, aşadar, este cuprins în actul posesiei. Apare aici o trăsătură importantă, care ține de unele caracteristici ale dinamicii sociale, trăsătură care străbate procesele lingvistice. Este vorba despre situația în care un sens primordial (mai mult sau mai puțin concret) constituie şi reprezintă atît de organic o anumită formă încît, după ce respectiva formă ajunge, pe baza aceluiaşi sens, să dezvolte alte sensuri, sensul primordial, atît de evident încît devine subînțeles, ajunge să se estompeze şi aproape să dispară. În astfel de situații, pentru scoaterea sa din starea de latență, de implicitare, este necesar să se dezvolte, în mod special, mărci şi modalități care să-l poată, din nou, purta[9].

Sensul ‘a opri’, ‘a reține’ se poate exemplifica prin contexte precum: „Că cungiurară-me cîri mulți şi zborul reiloru *țirură*-me” (PS.S B, 21, 17); „Tu eşti fugire mie de scîrbi ce me *țirură*, bucuria mea; izbăveşte-me de cei ce me încungiurară” (PS.S B, 31, 7); „*Ținie* limba sa de reu şi cu rostul său se nu grăiască hiclenşugure” (PS.S B, 33, 14); „Cela ce *va ținea* pre neştine cu cuvinte şi-l va zăbăvi (...)” (LEGI Mold., 185, 21); „Cînd vor fi neşte soții multe de *vor ținea* drumul, de vor tălhui sau vor fura: pre toți să-i spîndzure” (LEGI Mold., 23-24); „E muerile era *ținute* de frică şi de spaimă (ce se zice, de minune şi de vedearea îngerului alu înfricateei învieri)” (CCÎ, 140, 14-15), de unde şi nuanța ‘a împiedica’: „şi nime să nu cutează *a ținea* sau a opri iar cui va părea cu strîmbul să vie să stea de fați înaintea domnii meale” (IZ[1], 104, 4-6).

Actul de ‘a opri’, însă, exprimă nu doar o vremelnică stopare sau o durabilă reținere. De fapt, de la ultimul sens, se poate uşor ajunge la cel de ‘a păstra’. Astfel se petrec lucrurile în: „să *văm ținea* pizmă spre frații noştri, *ținea-va* şi Dumnezeu spre noi” (CCÎ, 48, 1-2); „Nu desăvîrşit să va urgisi, nici în vac va *ținea* mănie” (BB, *Psalmi*, 102, 9); „Toate le ispitiț; ce e bun *țineți*!” (BB, *1Thes*., 5, 21); „dară eu am giudecat mai bine *să-m țîiu* ficioriia, să fiu mireasă lui Isus Hristos Dumnădzăului mieu!” (VS, 417, 53-54) sau în: „Şi cuvîntul *țînură* întru ei, întrebîndu-să ce iaste scularea den morți” (NTB, *Mc*., 9, 10), unde ‘a opri’, trece prin ‘a reține’ şi poate ajunge chiar la ‘a tăinui’.

Totodată, păstrarea poate semnifica şi respectarea a ceva. De aceea apar situații precum: „De-acii le împărți limbile pre deregători, numai Ever ce-ş *ținu* limba cu ceata-ş” (MOXA, 12[v]/8-9); „Şi *ținu* sîmbăta norodul în a şaptea zi” (BB, *Ex*., 16, 30); „Avînd, direpț aceaea, arhiereu mare, care au trecut pren ceriuri, pre Isus, fiiul lui Dumnezău, *să ținem* mărturisirea” (BB, *Evr*., 4, 14); „Şi acum, ca să *țineți* zilele facerii de colibi ale lunii lui haselef” (BB, *2Macabei*, 1, 9); „Ce voi nu *veți țirea* şi nu veți cinsti sfînta dumerecă” (CS, 239, 2-3); „Tu dziseşi porîncitele *a* le *ținre* foarte” (PH, 118, 4); „Şi noi vreame avînd, *ne ținem* de moştenirea părinților noştri” (BB, *1Macabei*, 15, 34); „Nimeni nu poate sluji la doi domni; că sau pre unul va urî şi pre altul va îndrăgi, au de unul *să va ținea* şi pre altul va defăima” (BB, *Mt.*, 6, 24).

Păstrarea şi respectarea a ceva implică un efort care, sub anumite aspecte, necesită şi impune veghea. Actul ‘a veghea’ poate veni fie dinspre Divinitate (caz în care se încarcă şi cu nuanțele ‘a feri, a păzi, a avea grijă’), fie dinspre om (caz în care poate căpăta nuanța ‘a se îndrepta către (într-un act de supunere)’: „Iară eu cu țînrearea mea către tinre *ținrea-voiu*, că tu, Dzeu, sprejenitoriulu mieu eşti” (PH, 58, 10); „*Țînre*-me de aceaste curse ce puseră mie şi de blăznirea ce facu fărădeleage” (PH, 140, 9);

familiei, puteau îndreptăți o astfel de exprimare lingvistică. (Toate acestea sînt valabile nu doar pentru societatea românească, ele reflectîndu-se pe deplin încă în textul biblic.)

[9] Vezi, spre exemplu discuția referitoare la formele v. rom. *ca*, *de*(*a*)*ca* şi *de aci*, în Al. Gafton, *Evoluția limbii române prin traduceri biblice din secolul al XVI-lea*, Iaşi, 2001, p. 157-162.

BDD-A9900 © 2007 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:45 UTC)

„Domnul *ţinre* proiditul; săracul şi văduoa lua-o-va şi calea greşiţilor piiarde-o-va” (PH, 145, 9); „*Ţinre* sufletu mieu şi me mântuiaşte, se nu me sfiescu, că nedejdiiu pre tinre” (PH, 24, 20).

Precum se observă, între situaţiile de mai sus nu există egalitate, ele fiind doar echivalente şi comparabile. Aproape fiecare caz cu care s-a ilustrat prezintă particularităţi şi nuanţe, chiar dacă, uneori, foarte fine.

Pe de altă parte, din conceptul ‘oprire’, utilizat în sens propriu sau figurat, se poate ajunge şi la un sens mai abstract, precum ‘abţinere’: „Bună lor fir-ară se fie ca şi eu, e se nu *ţinure-se* să mărite-se bine, amu, iaste a se însura şi a se mărita, e nu a se încinde” (CB, *1Cor.*, 7, 9); „Trei zile trebue omului celuia ce va să se priceştuiască să nu se împreune cu muiarea lui. Şi deaca se va priceştui, iarăş *să se ţie* o zi” (LEGI Munt., 173, 13-14); „Postul iaste nu numai *să* ne *ţinem* de bucate, ce de toate păcatele să ne ferim” (CCÎ, 51, 28-29).

Specii aparte de abţinere apar în: „Văcariul de va lua demîneaţă bou de la plugar şi boul nu *să va ţînea* în cireadă cu alte vite, ce să va împărţi şi va întra în niscare pîni, sau în vii” (LEGI Mold., 59, 1-3), unde se semnifică astfel o limitare, în: „Bunătatea pohtei iaste ca *să-ş ţie* neştine toată dragostea lui şi pohta lui la domnul nostru Isus Hristos (...)” (LEGI Munt., 585, 29-30), unde se exprimă o cantonare, sau în: „Şi într-acela feredeu, *să ţînea* un drac foarte turbat” (VS, 37, 25-26), unde se redă cantonarea spaţială, dar şi cu o nuanţa subtilă de posesie, şi care tinde să devină reciprocă.

Ideea centrală a conceptului, aceea de continuitate, se poate reflecta sub variate alte sensuri, precum: „De patru stihii *se ţine* lumea: a soarelui, a aerului, a pămîntului şi a apei;” (LEGI Munt., 572, 5-6), unde sensul este ‘a depinde’, ‘a atîrna’, apropiat de: „(...) întru păgînătate au grăit prorocul acela. *Să* nu *vă ţineţ* de dînsul” (BB, *Deut.*, 18, 22), unde sensul ar fi ‘a supravieţui’. Durata, dar mai ales continuitatea spaţială apare în: „Ieste, cum înţăleg, de aicea o dumbravă de *ţine* cîtva” (MC, 160, 18).

O abstractizare aparte, dar perfect coerentă se găseşte în: „După aceaea fură *ţinuţ* de preoţi” (CPLR, *Palia*, 208, 11) (se referă la perioada Judecătorilor de după Iosua); „Şi cunoscînd Iacov şi Chifa şi Ioan, carii *să ţinea* stîlpi, că mi-e dat şi mie darul (…)” (NTB, *Gal*., 2, 9), unde sensul este ‘a considera’, ‘a socoti’, ‘a lua drept’.

La nivelul celorlalte clase lexico-gramaticale situaţia este paralelă şi corespondentă cu cea pînă acum constatată. Astfel, abstractul *ţineare* poate cunoaşte sensuri precum: ‘putere’: „că a lui e slava, măriia şi *ţinearea*, întru veacii de veac, amin” (CCÎ, 372, 12-13); „Tu birueşti *ţinearea* măriei, bura valurilor ei tu îmblînzeşti!” (CCÎ, 234, 20-21); „Cene ştie *ţinearea* mîniei tale de frica băsăului tău cură” (PS.C., 90, 11); „Cine şti *ţineare* mîniei tale, de frica ta, băsăul tău cură?” (PS.S B, 89,11); „Iară eu cu *ţinrearea* mea către tinre ţinrea-voiu, că tu, Dzeu, sprejenitoriulu mieu eşti” (PH, 58, 10), apoi ‘stăpînire’: „ceare de la mine, şi da-ţ voiu limbile partea ta, şi *ţinearea* ta sconceaniia pămîntului;” (PS.C., 2, 8); „Şi-ţ voiu da ţie şi seminţii tale pămîntul care nemerniceşti, tot pămîntul lui Hanaan, întru *ţineare* veacinică, şi voiu fi lor Dumnezău” (BB, *Gen*., 17, 8); „şi va fi voao pămîntul acesta întru *ţineare* înaintea Domnului” (BB, *Num.*, 32, 22); „Pre care l-au şi adus, priimindu-l părinţii noştri cu Iisus întru *ţinearea* limbilor, care au scos Dumnezău despre faţa părinţilor noştri până în zilele lui David” (BB, *FA*, 7, 45); „şi vor moşteni pre voi, şi veţi fi lor spre *ţineare*” (BB, *Iezechiel*, 36, 12).

Sensul ‘ţinut, teritoriu stăpînit’ apare în: „Şi cei că lăcuia mai nainte în *ţinerile* lor, în cetăţile lor” (BB, *1Paralipomenon*, 9, 2).

Sensuri precum ‘abstinenţă’ şi ‘stăpînire’ găsim în situaţii precum: „Acest văcuit în cinste părintele nostru Nichita, dorind din cuconie *ţinearea* şi curăţîia de ficiorie (...)” (VS, 336, 36-37); „Acesta svînt Nichita, dorind verguriia şi *ţînearea* (...)” (VS, 368, 26); „Al noaălea plod al duhului sfînt chiamă-se *ţinearea* carea o au avut Hristos: întîi de bucate, că nu mînca mai mult decîtu-i priimiia firea omenească; a doa de somn, că de multe ori petrecea toată noaptea la rugă a lui Dumnezeu” (LEGI Munt., 591, 38-41); „Că besearica laudă şi smerenia carea e cu întreaga înţelepţie, adecă curăţia, aşijderea şi părăsirea lucrurilor mireneşti, priimeaşte *ţinearea* şi postirea[10] (...)” (LEGI Munt., 417, 14-16); „gata să fim, către mîntuitoarea nevoinţă a postului şi a *ţineariei* să meargem” (CCÎ, 12, 12-13);

[10] Situaţii precum „post şi ţineare” (astăzi „post şi abstinenţă”) fac referire în mod nuanţat la realităţi distincte, chiar daca, uneori, este posibil ca ele sa se suprapuna în mintea vorbitorilor, diferite cauze putînd conduce la simplificarea exprimării.. Pentru cazurile în care avem a face cu enumerări, repetiţii sau utilizarea succesivă a unor termeni foarte apropiaţi ca sens, pentru distincţia dintre diferitele situaţii de acest fel, vezi Al. Gafton, *După Luther. Traducerea vechilor texte biblice*, Iaşi, 2005, p. 189-196 şi 251-259. Vezi şi: „Iară noi, creştinii ce creadem în Hristos, carele iubeaşte înţelepciunea, *oprirea voiei*, postul, curăţiia (...)” (VARL, 311, 3-5)

BDD-A9900 © 2007 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:45 UTC)

„Ce grijiia sufletul cum a plăcea lui Dumnădzău, cu postul, cu *ţînearea*, cu ruga şi cu ficioriia în curăţîie, ferind ochii de căutări lumeşti şi tote sîmţîrile” (VS, 417, 47-49); „Lunile ceale noao ale voastre şi sîmbetele şi zi mare nu sufăr; post şi *ţineare* de lucru şi lunile ceale noao ale voastre şi sărbătorile voastre uraşte sufletul mieu” (BB, *Isaia*, 1, 14); „Punre, Doamne, *ţinreare* rrostului mieu şi uşiei îngrădire de ustnele meale” (PH, 140, 3).

Numele de agent *ţiitoriu* poate fi întîlnit cu valori precum ‘stăpîn’: „Împărate mare, *ţiitoriule* preaînalte, întru-tot-*ţiitoriu* Dumnezău, toată zidirea otcîrmuind” (BB, *3Macabei*, 1138a, 29-31); „eu biruii lumea şi *ţietoriul* lumiei (ce se zice, vrăjmaşul), cela ce aducea păcatele în lume, şi moartea (...)” (CCÎ, 127, 28-31); „sîngur-*ţiitoriu* iaste patemilor gîndul” (BB, *Iosip*, 1141a, 22-23) şi ‘păstrător’: „Nu clevetireţi, fraţilor, unul spre alalt, că cine-şi clevetiaşte fratele sau giudecă pre fratele său, leagea clevetiaşte şi leagea huleaşte, iară să veri cleveti leagia, nu eşti *ţiitoriu* legiei, ce-i eşti giudecătoriu” (NTB, *Iac.*, 4, 11).

Mult mai bogat în valori este substantivul *ţinut*. În mod firesc şi lesne de înţeles, acesta poate dezvolta valori precum: ‘putere’: „aceluia e slava şi împărăţie şi *ţinutulu*” (CS, 248, 6); „Giudecii oamerilor adurară-se cu Dzeul lu Avraamu, că ale Dzeului *ţirutele* pămîntului foarte rădicară-se” (PS.S B, 46, 10); „cu Domnul cu Isus Hristos, că a lui iaste slava şi *ţinutul* în veacii veacilor. Se fie!” (CB, *1P*, 4, 11), ‘tărie’: „Caută spre mine şi miluiaşte-me, dă *ţinutul* tău fătului tău şi spăseşte fiiul şearbeei tale” (PS.S B, 85, 16); „el dă vîrtute şi *ţirut* oamerilor săi” (PS.S B, 67, 36); „*Ţinutul* mieu cătră tine hrănescu, că tu, Dzeul, agiutoriu mie eşti” (PS.S B, 58, 10); „tu eşti, Doamne, *ţinutul* mieu” (PS.C., 43, 2); „*ţinutul* mieu şi scăpare mie eşti tu” (PS.C., 31, 4), ‘posesie’: „gîndiia ei că de supt mîinile şi *ţinutul* rimleanilor va scumpăra pre ei şi le va dărui slobozie” (CCÎ, 106, 2-4), ‘teritoriu’: „acelui olat îi zic munténii judeţul, cum zicem noi *ţinutul*, Jiiului”. (MC, 257, 4); „acest svînt părintele nostru Sadoth aflîndu-să episcop într-un *ţînut* a împărăţîiei lui” (VS, 74, 34-35); „Adecă eu Rusca, giupăneasa lui Căldăruşe, fata Nastasiei, nepoata Cornei ce-au fost Şetrariu, ot Vlăiceani de *ţinutul* Dorohoiului, însămi de a mea voe, de nime împresurată nici asuprită, am văndut a mea dereaptă ocină şi moşie” (DRB 43, 1-4); „pohtin păntru *ţinuturile* ce-au fost mai dennainte vreame de moşie şi de *ţinutul* hotarălor cestor 2 ţărî (…) şi le-au fost luat turcii, de sînt supt mîna lor, cîndu va da Dumnezeu cu ajutorul lu Dumnezeu şi cu norocul cistitului împărat, să le dobîndim de la mîna păgînilor, ele să fie iar la moşie, şi să ţie de hotarăle acestor 2 ţărî, cum au fost de veac;” (DÎ 131, 21-26); „pohteaşte, în ţara Ardealului, Gherghinul şi Ghelăul şi Veciul şi Făgăraşul, cu tot *ţinutul* şi venitul lor, şi, în ţara ungurească, Hustul şi Chiuivarul, cu *ţinutul* şi cu venitul, în cest chip de moşie” (DÎ 145, 17-19); „Ceare de la mene şi da-ţi-voiu limbile ocinele tale, şi *ţinuturile* tale în sfîrşitul pămîntului” (PS.S B, 2, 8); „Deci fiind ceasul al şasele, întunearec fu preste tot *ţînutul*, pînă la al noaole ceas” (NTB, *Mc*., 15, 33); „Şi mearse de se lipi de un lăcuitoriu acelui *ţinut*, şi trimise pre el în cîmpul său să pască porcii” (BB, *Lc.*, 15, 15), ‘obicei’: „Căruia spun că, deaca-l aflară, i-au făcut ţestul capului păhar şi-au rădicat de-au băut, plin, împăratul bulgarilor. De-atuncea au *ţînut* de rădică păhar” (VS, 207, 17-19).

Ca participiu cu valoare adjectivală, *ţinut* cunoaşte sensuri ‘reţinut’, ‘stăpînit’: „acealea toate nestătute vor fi şi *ţinute* cu teamăt de osîndă” (CCÎ, 37, 18-19); „era *ţinuţi* de frică şi de teamăt” (CCÎ, 137, 14); (CCÎ, 142, 17-19; 143, 1-4); „Fu tatăl lu Po[p]lie de focure şi de alu apeei trîndu a zăcea *ţinutu*” (CB, *FA*, 28, 8).

3. În limba română veche, sensuri precum ‘a opri’, ‘a împiedica’ şi ‘a interzice’ se puteau reda şi cu ajutorul unui verb precum *a apăra*: „Şi pohtiia viaţa veacilor, însă dragostea ce avea de bogăţiie *apăra* pre el” (CCÎ, 434, 27-29); „Aceasta cînd grăiia, nu opriia lor Hristos, nici-i *apăra*, ce mai vîrtosu-i priimi şi-i întări” (CCÎ, 269, 37-270, 1); „den toate leamnele ce-au fost în rai a mînca zisease lu Adam, şi iară ţiind şi *apărînd* cel ce mestecat era de firea protivitoriului, însă cel rău cătră bun mestecat, şi moarte aduse spre piiardere fără-de-legiuitoriului” (CCÎ, 369, 10-14); „Doară apă *a apăra* poate neştine se nu boteaze-se acestora ce Duhul Svîntu luară ca şi noi” (în CP *opri*) (CB, *FA*, 10, 47); „episcopul sau preotul sau diaconul (...) de vor ţinea vreo muiare pre în casele lor şi să nu fie blagoslovit pre leage, acela să nu o ţie (...); iară de va avea mumă, sau fată, sau soră (...) pre aceastea pravila nu *apără*” (LEGI Munt., 80, 38-81, 3); (LEGI Munt., 81, 9-10); „Iară pacatele carele *apără* de preoţie sînt aceastea:” (LEGI Munt., 107, 28) „Dulce spuş dereptatea ta în besearecă mare, adecă rostul mieu nu *apără*, Doamne, tu înţeleseşi” (PS.C., 40, 10); „Voinicilor sveatul fu se legaţii ucigă se nu neştine se noate se scape. E sutaşul vrea se petreacă pre Pavel, *apăra* sveatul lor, zise: «Cine poate se noate, sări ainte se iasă la magini»” (CB, *FA*, 27, 42-43); „Nu numai acest jude al gloateei ruşină-se de cuvintele Domnului, ce şi

BDD-A9900 © 2007 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:45 UTC)

toţi carei se protiviia vraciului sufletelor şi trupurilor noastre (...) şi *apăra* pre el să nu vindece neputinţele oamenilor” (CCÎ, 411, 11-15); „Lăsaţi feciorii şi nu le *apăraţi* a veni la mine” (EV.SIB., *Mt*., 19, 14) **не възбранѣите**; (în NTB şi BB se foloseşte *a opri*); „carele va fi scopit dă nevoe şi va fi destoinic de preoţie, acela *să* nu *se apere* a se înălţa întru clirici” (LEGI Munt., 399, 15-16)[11].

Este de menţionat că forma substantivală cunoaşte sensul ‘interdicţie’: „Pentru că zice pravila, leagea, că: poruncim să fie volnic a să face călugăr şi a se dăspărţi de nuntă oricarele va vrea, au bărbatul, au muiarea, şi să n-aibă nice o *apărare*, pentrucă mai la bine mearge, adecă întru petrecania şi viaţa ce e tocma îngerilor” (LEGI Munt., 225, 36-226, 2); „De *apăratul* tău fugi-vor” (PS.C., 104, 7; PS.S B, 102, 22); „Această semenţie toată e *apărată*, nice într-un chip cu nunta se nu se împreune” (LUCACI, 174, 22-23); „să fu oprit de mulţi şi *apărat* a striga, mai mult adause de strigă” (CCÎ, 443, 9-10); „Şi încă de vrea fi avut puteare dracii, şi de nu vrea fi *apăraţi* de Dumnezeu, mai mare rău fi-vrea fi făcut noao” (CCÎ, 236, 19-20) (cf. şi „Iară Hristos *păziia* cei ce se drăcise” (CCÎ, 236, 21).

După cum se observă din exemplele precedente, pe baza sensurilor menţionate, acest verb poate căpăta cu uşurinţă valori precum ‘a feri’ şi ‘a proteja’: „Iară cela ce-ş îngraşe trupul şi slujeaşte pîntecului cu nevoie *să va apăra* de meşterşugurile dracilor şi de pohtele trupului” (VARL, 62, 2-4); „de-a mîncarea şi de-a bearea şi a ne îmbrăca nu *apară* Domnul; iară a grăi de aceastea şi a griji, aceaia *apără*. (...) Că aiavea e amu, că preamîncarea şi dosada *apără*, şi ce den acealea griji şi voroave” (CCÎ, 222, 1-5); „*Apere* Dumnădzău să fug eu de cununa mărturiei!” (VS, 260, 6); „Iară eu, cine fuiu, silnicu *a apăra* Dumnezeu?” (CB, *FA*, 11, 17); „Şi începură toţi într-un chip *a să apăra*: cel dentîiu zise lui: «Uric am cumpărat şi-mi trebue să-l văz, rogu-te mîntuiaşte-mă»” (NTB, *Lc*., 14, 18); „Şi începură toţi într-un chip *a să apăra*” (BB, *Lc*., 14, 18).

Sensuri precum ‘a păzi’, ‘a apăra’, ‘a evita’ ‘a (se) proteja’, a cruţa’ pot fi redate şi cu ajutorul verbului *a feri*. Astfel apar enunţuri precum: „Domnul iubeaşte judeţ şi nu lasă preapodobnicii săi, în veacu *ferescu-se*” (PS.C., 37, 28); „*Fereaşte* sufletul mieu, că preapodobnicu-s eu” (PS.C., 86, 2); „*Fereaşte* Domnul toţi cei ce iubescu elu, şi toţi păcătoşii cumple” (PS.S B, 144, 20)[12]; „Iată, David au trimis poslanic den pustiiu să cuvinteaze bine pre stăpînul nostru şi *s-au ferit* de cătră ei” (BB, *1Împăraţi*, 25, 14); „Postul iaste nu numai să ne ţinem de bucate, ce de toate păcatele *să* ne *ferim*” (CCÎ, 51, 28-29); „a poruncit capiştele idolilor, de în temeliile lor să se dezrădăcineaze (adecă să se rîsipească) şi *să* nu *se ferească* nice o rămăşiţă de într-însele” (LEGI Munt., 470, 15-17); „aşa cum pre tine te-aş fi omorît şi pre ea *aş fi ferit*” (BB, *Num.*, 22, 33), de unde şi ‘a lua aminte’: „*Feriţi-vă* pre voi: de va greşi ţie fratele tău, ceartă pre el, şi de se va pocăi, iartă lui” (NTB, *Lc*., 17, 3).

Totodată, acest din urmă verb poate purta valori pe care le-am constatat la verbul *a ţinea*: ‘a păstra’, ‘a respecta’: „Că *feriiu* caile Domnului şi nu necurăţiiu de dumnedzeul mieu” (PS.S B, 17, 22); „Că şerbul tău hrăneaşte-le, cîndu *fereaşte* plătire multă” (PS.S B, 18, 12); „Dziş: *Se ferescu* caile meale, se nu greşescu cu limba mea” (PS.S B, 38, 2); „Nu *feriră* dzisa Dzeului, şi în leagea lui nu vrură să îmble” (PS.S B, 77, 10); „ferice cine *fereaşte* judeţ” (PS.C., 106, 3); „Izbăveaşte-mă de clevetele oamenilor şi *feri-voiu* porîncitele tale” (PS.C., 119, 134); „porîncitele lui *se ferim* şi ogodinţă naintea lui facem” (în CP *veghe-vrem*) (CB, *1Ioan*, 3, 22); „Tu porîncit-ai porîncitele tale se *ferească*-le foarte” (PS.S B, 118, 4); „voru înţeleage toţi că nemică nu sîntu ciale ce spre tinre au audzitu, ce lăcueşti însuţi Leagea *ferindu*” (CV, *FA*, 21, 24); „Eu dediu leagea mea şi botedzul meu, iare voi nu *ferit*” (*Ieud*, 154, 12); „Şi neplecîndu-să lui, ce *ferind* neclătită credinţa în Domnul Hristos (...)” (VS, 338, 6-7).

În sfîrşit, în jocul sinonimic constatat intră şi verbul *a păzi*, care poate cunoaşte sensuri pe care le-am întîlnit deja la cuvintele discutate. În primul rînd menţionăm situaţiile în care *a păzi* capăta sensul ‘a ţine’, ‘a păstra’: „Tu *ai păzit* vinul cel bun pănă acum” (BB, *Ioan*, 2, 10); „Valuri sălbatece ale mării, spumegînd ale lor ruşini, steale rătăcitoare, cărora pîcla întuneareculuі în veac *s-au păzit*” (BB, *Iuda*, 13); „Ştie Domnul pre cei buni-credincioşi den bîntuială a-i mîntui, iară pre cei nedirepţi la zioa judecăţii căzniţ *să*-i *păzască*” (BB, *2Petru*, 2, 9); „Omul asupra altui om *păzeaşte* mănie, şi de la

[11] Vezi şi: „Iară de să va tîmpla să se apuce cu dă sila fămeaia preotului de vreun silnic, sau se va robi să fie roabă, şi o vor spurca şi să facă păcate cu dinsa, să nu se dăsparţă de dînsa, ce să o ţie ca şi de întîi *neapărat*;” (LEGI Munt., 119, 37-39); „Aşijderea şi preoteasa căriia-i va muri popa, de nu va putea să se ţie în curăţia ei, de va vrea să se mărite, *neapărată* să fie” (LEGI Munt., 114, 29-30).

[12] Vezi şi forma *feritor*, cu sensul ‘protector’: „Zeu *feritoriu* mie eşti” (PS.C., LIX, 18); „Şi pre Svenţiia Sa luă şi puse socotitoriu şi *feritoriu* domniei sale” (VARL, 395, 13-15).

BDD-A9900 © 2007 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:45 UTC)

Domnul ceare vindecare?" (BB, *Înț. Sir.*, 28, 3); „El trup fiind, *păzeaşte* pizmă; cine va curăți păcatele lui?" (BB, *Înț. Sir.*, 28, 5).

Pentru sensurile 'a respecta' şi 'a urmări' (cu nuanța 'a pîndi') avem: „făcînd milă întru mii celor ce mă iubescu pre mine şi celor ce *păzăscu* poruncile meale" (BB, *Ex*., 20, 6); „Judecățile meale să faceți şi poruncile meale *să păziți* şi să umblați întru eale" (BB, *Lev.*, 18, 4); „Şi zise Dumnezău cătră Avraam: «Iară tu făgăduința mea *să* o *păzeşti*, şi seminției tale, întru rudele lor, după tine»" (BB, *Gen*., 17, 9); „*veț păzi* făgăduința mea, îm veț fi mie norod ales den toate limbile" (BB, *Ex*., 19, 5); „Şi să iubeşti pre Domnul Dumnezeul tău şi *să păzeşti* pazele lui şi direptățile lui şi poruncile lui şi judecățile lui toate zilele" (BB, *Deut.*, 11, 1); „Şi *vor păzi* pazele tale şi pazele cortului, fără numai cătră vasele ceale sfinte şi cătră jîrtăvnic nu să vor apropiia" (BB, *Num.*, 18, 3), respectiv: „Că ziseră vrăjmaşii miei mie şi cei ce *păzesc* sufletul mieu sfătuiră împreună" (BB, *Psalmi*, 70, 11); „el *va păzi* ție capul şi tu *vei păzi* lui călcîile" (BB, *Gen*., 3, 15); „Deci ca să punem şi noi odihnă condeiului, ca un trăgătoriu vînsla, că oare cum jeluiaşte cine e pre mare să vază pristanişte, aşişi scriitoriul *păzeşte* să vază svîrşitul. Deci să punem şi noi negoțul corabiei noastre să stea în vadul păscarilor!" (MOXA, 203, 9-13); „Şi *păziia* cu nevoință în toate zilele a o vedea pre ea" (BB, *Suzana*, 12); „Şi-l *păziia* pre el de-l va vindeca sîmbăta, ca să-l defaime pre el" (BB, *Mc.*, 3, 2). De aici şi sensul 'a proteja': „*Păzeaşte* sufletul mieu, căci curat sînt, mîntuiaşte pre robul tău, Dumnăzăul mieu, pre cel ce nedejduiaşte pre tine!" (BB, *Psalmi*, 85, 2); „numai *se păzească* sineş de comîndă şi de sînge şi de necături şi de iubi-lucrarea". (în cv *se veaghie*;) (CB, *FA*, 21, 25); „şi îngerii ce nu-*ş păziră* al său cinu nu cruță" (CB, 380, 3-4); „Şi pre îngeri, pre carii n-*au păzit* a lor diregătorie, ce au lăsat al lor lăcaş, la judecata amarei zile cu legături veacinice supt întunearec i-au păzit" (BB, *Iuda*, 6).

4. Analiza exemplelor cu care s-au ilustrat aspectele discutate în partea introductivă a studiului nostru ne arată, în plus, felul în care nuanța „pozitivă" şi cea „negativă" conviețuiesc în acelaşi sens, uzul în cadrul unui anumit context fiind cel care actualizează o nuanță sau alta. De asemenea, alături de acest fapt, o serie de alți factori conduc la uzuri care se centrează pe dezvoltarea de sensuri şi nuanțe ale inventarului lexical existent, evitîndu-se îmbogățirea acestuia. Cuvintele sînt supuse unor intense procese printre care cel al metaforizării joacă un rol însemnat. De aceea, se poate afirma că, spre deosebire de alte limbi, limba română are o mai mică înclinare către producerea de termeni, adică de a-şi specializa cuvintele prin uzuri fixe, generatoare de valori îngust limitate. Dimpotrivă, limba română preferă înlănțuirile de sensuri şi nuanțe, în interiorul unei singure forme, utilizînd mai puțin relaționarea formelor şi mai mult pe cea a sensurilor. Această particularitate, caracteristică în perioada de formare a vechiului aspect literar, este în măsură să individualizeze şi româna actuală.

SIGLE

BB = *Biblia 1688*, ediție întocmită de V. Arvinte, I. Caproşu, Al. Gafton, Laura Manea, N.A. Ursu, 2. vol., Iaşi, 2001, 2002

CB = *Codicele Bratul*, ediție de text de Al. Gafton, Iaşi, 2003

CCÎ = Coresi, *Carte cu învățătură* (1581), publicată de Sextil Puşcariu şi Alexie Procopovici, vol. I, textul, Bucureşti, 1914

CP = *Texte de limbă din secolul XVI* reproduse în facsimile îngrijite de I. Bianu, membru al Academiei Române. *IV. Lucrul Apostolesc. Apostolul tipărit de diaconul Coresi la Braşov în anul 1563*, Bucureşti, 1930

CPLR, *Palia*, = *Cele mai vechi cărți populare în literatura română*, IV, *Palia istorică*, studiu filologic (...) de Alexandra Moraru şi Mihai Moraru, Bucureşti, 2001

CS = *Codex Sturdzanus*, Studiu filologic, studiu lingvistic, ediție de text şi indice de cuvinte de Gh. Chivu, Bucureşti, 1993

CV = *Codicele Voronețean*, ediție critică, studiu filologic şi studiu lingvistic de Mariana Costinescu, Bucureşti, 1981

DÎ = *Documente şi însemnări româneşti din secolul al XVI–lea*, text stabilit şi indice de Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniță, Alexandru Mareş şi Alexandra Roman–Moraru, Introducere de Alexandru Mareş, Bucureşti, 1979

DRB = *Documente româneşti* reproduse după originale sau după fotografii sub supravegherea bibliotecarului Academiei Române Ioan Bianu, partea 1, epoca dinainte de mateiu Basarab (1632) şi Vasile Lupu (1634), tomul I fasc. 1–2, Bucureşti, 1907

DRH XIX = *Documenta Romaniae Historica*, *A. Moldova*, vol. XIX (1626-1628), volum întocmit de Haralambie Chirca, Bucureşti, 1969

EV.SIB = *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu 1551-1553*, studiu introductiv filologic de academicianul Emil Petrovici, studiu introductiv istoric de L. Deméni, Bucureşti, 1971

Ieud = *Manuscrisul de la Ieud*, text stabilit, studiu filologic, studiu de limbă, indice de Mirela Teodorescu şi Ion Gheție, Bucureşti, 1977

IZ[1] = *Ispisoace şi zapise* (documente slavo-române), publicate de Gh. Ghibănescu, vol. II, partea I (1631-1641), Iaşi, 1909

LEGI Mold., = *Carte romînească de învățătură 1646*, ediție critică, (coord. Andrei Rădulescu), Bucureşti, 1961

BDD-A9900 © 2007 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:45 UTC)

LEGI Munt., = *Îndreptarea legii 1652*, ediție coordonată de Andrei Rădulescu, Bucureşti, 1962
LUCACI = *Pravila ritorului Lucaci*, Text stabilit, studiu introductiv şi indice de I. Rizescu, Bucureşti, 1971
MC = Miron Costin, *Opere*, ediție critică (...) de P.P. Panaitescu, 1958
MOXA = Mihail Moxa, *Cronica universală*, ediție critică însoțită de izvoare, studiu introductiv, note şi indici de G. Mihăilă, Bucureşti, 1989
NTB = *Noul Testament*, tipărit pentru prima dată în limba română la 1648 de către Simion Ştefan, mitropolitul Transilvaniei, reeditat după 350 de ani cu binecuvîntarea înalt prea sfințitului Andrei, arhiepiscopul Alba Iuliei, Alba Iulia, 1998
PO = *Palia de la Orăştie (1582)*, Ediție de text de V. Arvinte, I. Caproşu, Al. Gafton şi S. Guia, vol. I, Iaşi, 1995
PS.C = *Psaltirea* publicată românesce la 1577 de diaconulu Coresi, reprodusă cu unu studiu bibliograficu şi unu glosaru comparativu de B. Petriceicu Hasdeu, ediţiunea Academiei Române, tomulu I, textulu, Bucuresci, 1881 (s-a consultat şi utilizat şi Coresi *Psaltirea slavo-română (1577) în comparație cu psaltirile coresiene din 1570 şi din 1589)*, Text stabilit Introducere şi Indice de Stela Toma, Bucureşti, 1976)
PS.H = *Psaltirea Hurmuzaki* I, Studiu filologic, studiu lingvistic şi ediție de Ion Gheție şi Mirela Teodorescu, II, Indice de cuvinte de Rovena Şenchi, Bucureşti, 2005
PS.S = ***Psaltirea scheiană*** *comparată cu celelalte* ***Psaltiri*** *din sec. XVI şi XVII traduse din slavoneşte*, ediţiune critică de I.-A. Candrea, Bucureşti, 1916
PS.S B = Bianu, Ion, *Psaltirea Şcheiană*, t. I, *Textul în facsimile şi transcriere*, Bucuresci, 1889
VARL = Varlaam, *Opere*, alcătuire, transcriere a textelor, note şi comentarii, glosar şi bibliografie de Manole Neagu, Chişinău, 1991 (s-a consultat şi Varlaam, *Cazania (1643)*, ediție îngrijită de J. Byck, Bucureşti, 1965)
VS = Dosoftei, *Viața şi petreacerea svinților, Iaşi, 1682-1686*, text îngrijit, notă asupra ediției şi glosar de Rodica Frențiu, Cluj, 2002

BDD-A9900 © 2007 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:45 UTC)